

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version: Ketonen-Oksi, S. (2022) Sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä tulevaisuuden rakentaminen edellyttää kehittyneitä kykyä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Futura 3, 55-58.

Tämä rinnakkaistallenne on lopullisen lehdessä julkaistun artikkelin taittomaton käsikirjoitusversio.

Sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä tulevaisuuden rakentaminen edellyttää kehittyntä kykyä kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia

Sanna Ketonen-Oksi
Laurea-ammattikorkeakoulu
sanna@ketonenoksi.com

Kohti kestävää hyvinvointia

Kiinnostus vaihtoehtoihin tulevaisuuskuviin on tulevaisuuksia kohti kurotellessa aina läsnä (Bell 2003), mutta juuri nyt on niille ennennäkemättömän suuri yhteiskunnallinen tarve. Vaikka Rooman Klubin Kasvun rajat -raportin julkaisemisesta on kulunut jo 50 vuotta ja ilmastonmuutoksen torjunnassa on ollut havaittavissa yhä kunnianhimoisempia tavoitteita, ei moniin raportin esittämiin haasteisiin ole edelleenkään löytynyt kestävää ratkaisua. Lisäksi, kuten YK:n vuonna 2020 julkaisema erityisraportti todensi, ovat sekä tietoisuus että keinot tavoista ratkoa erilaisia ihmisoikeudellisia ja kulttuurillisia oikeuksia toivottua heikommalla tasolla (United Nations 2020).

Kuten parin vuoden takaisessa, emerita professori Sirkka Heinosen (2020) oivallisessa kirjoituksessa pandemian laukaisemasta tulevaisuustsunamista todettiin, elämme myös tulevaisuudentutkimuksen ja ennakoinnin kehityksen näkökulmasta uudistumisen aikoja. Ennakointiosaaminen oli pitkään lähinnä ylimmän yritysjohton ja määrällisesti vähäisten asiantuntijaryhmien etuoikeus, mutta viime vuosina on otettu isoja harppauksia kohti kaikkia kansalaisia koskevan tulevaisuuslukutaidon edistämiseksi. Sen keskiössä on yksilön kyky tarkastella tulevaisuutta laaja-alaisesti ja hyödyntää siten syntyvää tieto- ja kokemuspääomaa tulevaisuuteen suuntautuvan päätöksenteon tukena (Miller 2018), joten siinäkin on pohjimmiltaan kyse vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelusta.

Tässä katsauksessa **tavoitteeni on tähdentää tiedollisen ja kokemuksellisen monimuotoisuuden merkitystä kuvitellessamme vaihtoehtoisia tulevaisuuden kehityssuuntia**. Näin tehdessäni nostan esiin joitakin omista tutkimusintresseistäni kumpuavia ajatuksia siitä, miten tätä monimuotoisuuden ilmenemistä voitaisiin edistää käytännössä. Samalla pohdin, miten voisimme vaihtoehtoja kuvitellessamme huomioida entistä paremmin myös sosiaalisten ja kulttuuristen kestävyystavoitteiden saavuttamista.

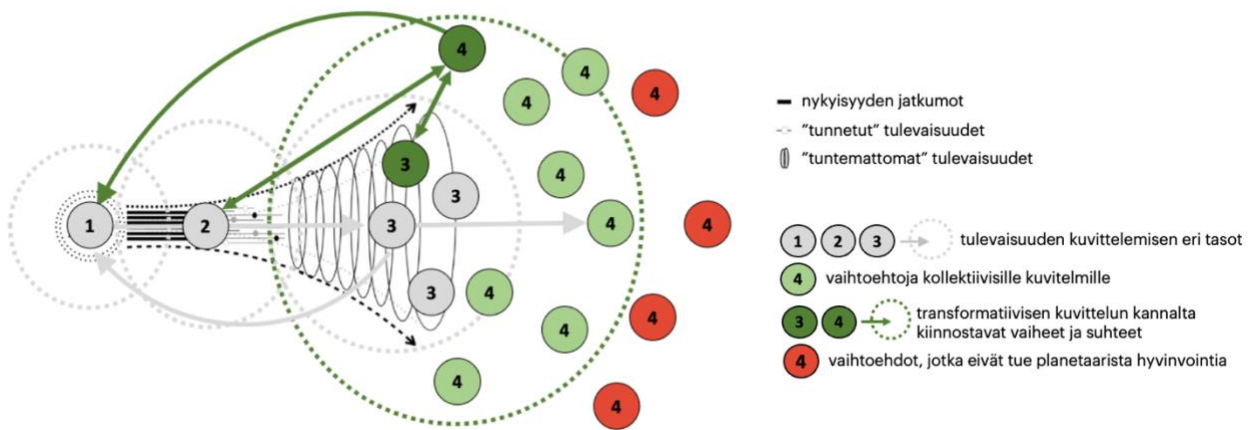
Sosiaalisella kestävyydellä viitataan määritelmään, jonka mukaan yhteiskunta on sosiaalisesti kestävä, kun se mahdollistaa kaikille kansalaisilleen oikeuden säädyliseen elämään, oikeudenmukaiseen kohteluun sekä osallisuuden yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Littig & Griessler 2005). Kulttuurisella kestävyydellä puolestaan viitataan kulttuuriin sinä monimutkaisena kokonaisuutena, joka tuo yhteen tiedon, uskomukset, taiteet, lait, moraalit sekä kaikki ihmisen yhteiskunnan jäsenenä hankkimat tavat ja kyvyt (Tylor 1871). Yhdessä nämä käsitteet luovat oivallisen asetelman keskustelulle muun muassa YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n tavoitteleman sukupolvelta toiselle siirtyvän hyvinvoinnin edellytyksistä.

Kyky kuvitella vaihtoehtoja

Turun yliopiston tulevaisuudentutkijoiden luomassa tulevaisuustietoisuuden eri ulottuvuuksia kuvaavassa mallissa (Ahvenharju et al. 2018) nousee esiin avoimuus vaihtoeidoille (engl. *openness to alternatives*), viitaten sillä kykyyn avautua uusille kokemuksille sekä tarkastella eri ilmiöitä kriittisanalyttisesti. Mallin taustalla vaikuttaa tieto siitä, että kykymme toimia tulevaisuussuuntautuneesti ei riipu vain yksilötasolla ajattelumme vaikuttavista antisipatorisista ajattelumalleista (engl. *anticipatory systems*) – eli siitä, missä määrin suhtaudumme tulevaisuuteen tavoitteena tai suunnitelmana, johon on sopeuduttava, tai jonakin sellaisena, joka muotoutuu tässä ja nyt, nykyhetkessä tekemiemme valintojen tuloksena (Poli 2017). Myös sillä, millaisen tiedon varassa ja keiden kanssa me luomme kuvitelmiämme, on suuri merkitys. Todellisuudessa taitomme kuvitella vaihtoehtoja on vahvasti sidoksissa siihen kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin, jossa me tulevaisuuksia kuvittelemme. Tätä ilmentää hyvin tieteen ja teknologian tutkimuksessa vakiintunut 'kollektiivisen kuvittelun' (Jasanoff & Kim 2015) käsite, joka muistuttaa syvälle juurtuneiden kognitiivisten ja sosiaalisemotionaalisten muuttujien sekä niiden välisten suhteiden vaikutusta kuvitelmiimme.

Vaihtoehtojen kuvittelu on erityisen vaikeaa silloin, kun joudumme samalla kohtaamaan meille emotionaalisesti vaikeita asioita, esimerkiksi dekolonisoidessamme ja uudelleen kirjoittaessamme omaa historiaamme. Ei ole helppoa asettaa 'tulilinjalle' koko sitä kulttuurisesti merkityksellistä kokonaisuutta, jonka kautta olemme yhteydessä omaan sosiaaliseen ympäristöömme. Tästä johtunee se, että useat tutkijat ovat viime vuosina todenneet perinteisten (skenaario)menetelmien osoittautuneen varsin toimimattomiksi pyrkiessämme luomaan ihmiskeskeisiä tulevaisuuskuvia (esim. Garduño García & Gaziulusoy 2021; Mulgan 2020). Myös alkuaan organisaatioiden strategisten muutosprosessien tueksi luotu kolmen horisontin malli – jonka monet meistä tuntevat parhaiten tulevaisuusajattelua haastavien epävarmuuksien ja kompleksisuuden tarkasteluun sovitetusta versiostaan (Hodgson & Sharpe 2007) – on saanut osakseen kritiikkiä. Mallin on todettu huomioivan heikosti erilaisia ennalta arvaamattomia muutoksia (Blank 2019; Sardar & Sweeney 2016) ja ylipäättään luovan epärealistista kuvaa sen avulla tehdyn ennakkoinnin kaiken kattavuudesta.

Omissa pohdinnoissani palaan säännöllisesti oman osuutensa kritiikkiä saaneeseen (Gary 2011), kirjailija ja kulttuurikriitikko Ziauddin Sardarin kehittämään 'The Three Tomorrows of Postnormal Times' -menetelmään (Sardar & Sweeney 2016). Siinä huomio kiinnittyy erilaisuudesta ammentavaan, moniarvoiseen ja monimuotoiseen tulevaisuuden kuvitteluun. Lisäksi, kuten näemme kuvasta 1, sen esittämät kolme kuvittelun tasoa (nykyisyyden jatkumot, 'tunnetut' tulevaisuudet', ja 'tuntemattomat tulevaisuudet') sopivat hyvin yksiin ajatuksiini organisaation tulevaisuusorientaation kehittämisen tasoista 1–3 (Ketonen-Oksi 2022). Kaksi ensimmäistä tasoa toistavat kollektiivisia tulkintojamme tulevaisuudesta. Kolmas taso korostaa niiden kahleista vapautunutta tulevaisuuden epäjatkuvuuksien kuvittelua.

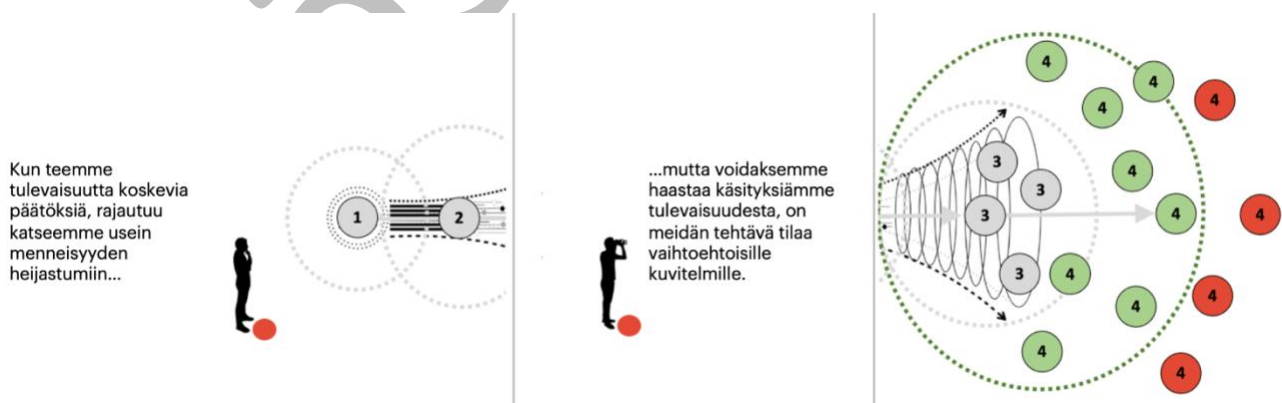


Kuva 1. Tulevaisuuksien kuvittelun eri tasot (Ketonen-Oksi; Sardar & Sweeney 2016 muokaten).

Lisäksi puollan Sardarin ja Sweeneyn ajatusta siitä, että kuvitelmat voivat sijoittua kontekstista ja tilanteesta riippuen eri tasoille tai vaiheisiin, tai sisältää niitä kaikkia samanaikaisesti. Itse näen eri vaiheet ensisijaisesti eri kehitystasoina, kuvaten yksilön/yhteisön kehittyvää kykyä haastaa vallalla olevia vaihtoehtoja. Olen myös lisännyt vaiheen 4, jolla viitataan erityisesti nykyhetkessä vallalla olevia kulttuurisia normeja, ideologioita sekä syvälle juurtuneita ajattelu- ja toimintamalleja sekä yhteiskunnan rakenteita radikaalisti haastaviin ja uudenaista toimijuutta synnyttäviin, ns. transformatiivisiin kuvitelmiin. Ulkopuolelle jäävät kuvitelmat eivät tue toivotun tulevaisuuden tavoittelua.

Uudistumisen edellytykset ja suunta?

Sosiaalisten ja kulttuuristen kestävyystavoitteiden kannalta keskeisin kysymys lienee se, **millaisin (menetelmällisin) keinoin voimme tukea sitä tiedollista ja kokemuksellista monimuotoisuutta, jota tarvitsemme kuvitellaksemme radikaalisti uusia kehityssuuntia?**



Kuva 2. Tulevaisuuksien kuvittelun eri aikajänteet (muokattu Sardar & Sweeney 2016; Ketonen-Oksi 2021)

Todellisuudessa tilanne näyttää usein kuvan 2 kaltaiselta. Kuvasin tätä haastetta Futurassa 2/21 kirjoittaessani siitä, kuinka irrallisina toisistaan näemme nuo tulevaisuustötterön eri tasot ja vaiheet. Siinä missä kuva vasen puoli havainnollistaa lyhyen aikavälin toimintaan keskittyvää,

tulevaisuusajattelun ja ennakkoinnin välineellistä, toiminnallista ulottuvuutta, muistuttaa vaihtoehtojen kuvittelulle alttiimpi kuvan oikea puoli suuntaviivoja tulevaisuuden tekemiseen luovien pitkän aikavälin missioiden ja visioiden tarpeellisuudesta. Useimmissa organisaatioissa painopiste on vasemmalla. Näin käy etenkin tehokkuutta korostavassa yritysmaailmassa, mutta uskallan väittää, että sama koskee myös poliittista päätöksentekoa ja koulutussektorin toimintaa.

Jos transformatiivisuutta ruokkivien visioiden ja missioiden kuvittelemisen jää pääsääntöisesti harvalukuisempien, tutkimuksellisesti orientoituneiden yksilöiden / organisaatioiden tehtäväksi, ei niihin muodostu riittävää toiminnanohjauksellista kytköstä. Tämä näkyy jo nyt professori Toni Ahlqvistin kuvaamissa tiedon kulttuurin jännitteissä (2018). Siksi halusin tässä kuvaparissa tuoda esille sen, kuinka keskittyessämme vain osaan kuvassa 1 kuvattujen vaihtoehtojen kuvittelua tukevan tiedon, taitojen, kokemusten, asenteiden, mielikuvien, ja toimintamallien kehittämistä, vaikeutamme olennaisesti ennakkointityöllä saavutettavaa vaikuttavuutta.

Kuten futuristi Amy Webb totesi lokakuussa Dubai Future Forumissa¹, on tullut aika kehittää menetelmiä, jotka konkretisoivat tulevaisuustyön eri aikaulottuvuudet yhdeksi yhtenäiseksi prosessiksi. Prosessin tulisi tuottaa konkreettisia käytännön toimia joiden vaikuttavuus on todennettavissa. Tätä menetelmäkehitystä tukemaan on jo saatavissa merkittävää uutta tietoa ja ymmärrystä mielikuvituksen vaikuttavista arvoista ja uskomusjärjestelmistä, mielikuvituksen roolista osana ihmisen kognitiivista toimintaa (esim. Agnati et al. 2013; Miloyan et al. 2019) sekä siitä, millaisia haavoittuvuuksia ja rajoituksia kuvitteluun liittyy (Markham 2020) ja siitä, miten on mahdollista erottaa toisistaan yksilö- ja ryhmätasolla tapahtuvan ennakoivan ajattelun kognitiivisen ja sosiaalisen prosessoinnin kerroksia (Finn & Wylie 2021). Samalla ehkä oivallamme sen, miten yhteistyö erilaisissa ennakkoinnin ekosysteemeissä (Ketonen-Oksi 2020) voi auttaa meitä paremmin ymmärtämään ja huomioimaan myös niitä moninaisia sosiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia, joita kestäväälle pohjalle rakentuva päätöksenteko meiltä edellyttää.

Toteuttamiskelpoisten mutta radikaalisti nykyisyydestä poikkeavien tulevaisuuskuvien luominen ei (ehkä) niinkään edellytä kuvitteluun osallistuvien toimijoiden yleisen representaation (ikä, sukupuoli, koulutustaso, tieteenala) monimuotoisuutta, vaan tilan antamista eri tavoin ja eri osaamisperustein tuotetulle tiedolle, tiedonintresseille ja näkemyksille. Jotta tällaiset tilanteet ja prosessit voivat tukea tavoitellun kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestäväen monimuotoisuuden rakentumista, on ensin luotava yhteinen käsitteellinen perusta eri tieteenalojen ja toimijaryhmien välillä. Tähän haasteeseen on luontaisesti monitieteellisellä tulevaisuudentutkimuksella paljon annettavaa: Aloittaa voisi vaikkapa dialogilla, joka tuo yhteen sekä mielikuvitusta tieteen kontekstissa että lähinnä sen episteemisistä käytötarkoituksista kiinnostuneet.

LÄHTEET

Agnati, L. F., D. Guidolin, L. Battistin, G. Pagnoni G. & K. Fuxe (2013): The neurobiology of imagination: possible role of interaction-dominant dynamics and default mode network, *Frontiers in Psychology* 5(4), s. 1-17.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=ZnU5v7v69j4&t=3881s>

Ahvenharju, S., M. Minkkinen. & F. Lalot (2018): The five dimensions of Futures Consciousness, *Futures* 104, s. 1-13. <<https://doi.org/10.1016/j.futures.2018.06.010>>.

Ahlqvist, T. (2018): Tulevaisuuden sosioteknisiä vastakkainasetteluja: radikaalit teknologiat ja dialektinen tulevaisuudentutkimus. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 4/2018.

Bell, W. (2003): *Foundations of Futures Studies. Values, objectivity, and the good society, human science for a new era, Vol 2.* Transactions Publishers.

Blank, S. (2019): McKinsey's three horizons model defined innovation for years. Here's why it no longer applies. 1.2.2019. *Harvard Business Review*. <<https://hbr.org/2019/02/mckinseys-three-horizons-model-defined-innovation-for-years-heres-why-it-no-longer-applies>>.

Finn, E. & R. Wylie (2021): Collaborative imagination: A methodological approach, *Futures* 132, 102788. <<https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102788>>

Garduño García, C. & I. Gaziulusoy (2021): Designing future experiences of the everyday: Pointers for methodical expansion of sustainability transitions research, *Futures* 127, 102702. <<https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102702>>

Gary, J. E. (2011): Toward a new macrohistory: An extension to Sardar's 'postnormal times', *Futures* 43, s. 48–51.

Heinonen, S. (2020): Pandemia laukaisi tulevaisuustsunamin. 21.10.2020. Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen blogi. <<https://ffrc.wordpress.com/2020/10/21/pandemia-laukaisi-tulevaisuustsunamin/#comments>>.

Hodgson, A. & B. Sharpe (2007): Deepening futures with system structure. Teoksessa Sharpe, B.I & K. van der Heijden (toim.): *Scenarios for success*, 121-144. Wiley, Chichester, UK.

Jasanoff, S. & S.-H. Kim (2015): *Dreamscapes of modernity. Sociotechnical imaginaries and the fabrication of power.* The University of Chicago Press.

Ketonen-Oksi, S. (2020): Kohti pitkäjänteistä, systemaattista ennakointia ekosysteemisessä yhteistyössä. 30.11.2020. Tulevaisuusblogi. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. <<https://tulevaisuusblogi.fi/author/ketonenoksi/>>.

Ketonen-Oksi, S. (2021): Katse tulevaisuuteen. Strateginen ennakointi yritysten kilpailukyvyn edellytyksenä, *Futura* 2/21, s. 38-47.

Ketonen-Oksi, S. (2022): Developing organizational futures orientation – A single case study exploring and conceptualizing the transformation process in practice, *IEEE Transactions on Engineering Management* 69(2), s. 537-550.

Littig, B. & E. Griessler (2005): Social sustainability. A catchword between political pragmatism and social theory, *International Journal of Sustainable Development* 8(1-2), s. 65-79.

Markham, A. (2020): The limits of the imaginary: Challenges to intervening in future speculations of memory, data, and algorithms, *New Media & Society* 23(2), s. 382-405.

Miller R., P. Rossel, R. Poli & I. Tuomi (2018): *Transforming the future. Anticipation in the 21st century*. Taylor Francis, New York, USA.

Miloyan B., K. A. McFarlane & T. Suddendorf (2019): Measuring mental time travel: Is the hippocampus really critical for episodic memory and episodic foresight?, *Cortex* 117, s. 371-384.

Mulgan, G. (2020): *The imaginary crisis*. April 2020. UCL Demos Helsinki and Untitled.

Poli, R. (2017): *Introduction to Anticipation Studies*. Springer International Publishing AG.

Sardar, Z. & J. A. Sweeney (2016): The three tomorrows of postnormal times, *Futures* 75, s. 1-13.

United Nations (2020): *Report of the special rapporteur in the field of cultural rights, Karima Bennoune, A/75/298*

Työstöversio